

Communicatie met allochtone ouders

Er zijn nog steeds veel scholen waar leraren worstelen met de communicatie met allochtone ouders. Het contact tussen beiden komt daar niet goed van de grond hetgeen onder meer blijkt uit klachten vanuit de school dat allochtone ouders zelden zich op school laten zien. Het lijkt dan alsof ze onverschillig staan tegenover de schoolprestaties van hun kinderen. Als leraren op de praktijkscholen al worstelen met die communicatie, dan is het niet verwonderlijk dat ook veel stagiair(e)s van de lerarenopleidingen met dit probleem kampen. Opvallend is dat de opleidingen niet adequaat inspelen op deze geluiden. Ze schenken bitter weinig aandacht aan de communicatie met allochtone ouders. Beginnende leraren worden daardoor onvoldoende voorbereid.

Deze signalen heeft ECHO (Expertise Centrum allochtonen Hoger Onderwijs)¹ doen besluiten om een trainingsmethode te ontwikkelen, die aanstaande groepsleerkrachten voorbereidt op de communicatie met allochtone ouders. Hiervoor is in het afgelopen jaar het trainingspakket 'Voorbeelden van communicatie met allochtone ouders'² ontwikkeld. Dit pakket is in samenwerking met TROA en Autar Consultancy vervaardigd en gebaseerd op de methode 'Kleurrijk onderwijs'³. Bewust is uitgegaan van de doelgroep 'ouders uit traditionele regio's van de migratielanden', die vaak nog cultuurgebonden gedrag bezitten en met veel taalproblemen te kampen hebben. Op deze wijze zijn de cursisten voorbereid op bijzondere situaties die zich zeker kunnen voordoen.

Theoretische uitgangspunten

Uit onderzoek van Trees Pels⁴ blijkt dat de communicatie met allochtone ouders eenzijdig verloopt en dat er geen sprake is van informatie-uitwisseling.

Dit draagt ertoe bij dat bepaalde allochtone ouders zich onvoldoende betrokken voelen bij het onderwijs op Nederlandse scholen.

Een deel van de ouders besluit dan ook hun kinderen naar eigen scholen te sturen zoals islamitische of hindoescholen. Vaak blijkt dat op scholen waar klachten zijn over een geringe ouderparticipatie van allochtone ouders, een visie op de multiculturele samenleving ontbreekt of wel geformuleerd is maar niet gerealiseerd. Er zijn daarnaast ook scholen die besluiten vanuit een transculturele visie te werken, hetgeen vooral tot uitdrukking komt in een specifieke houding naar de ouders toe om cultuurverschillen te helpen overbruggen. Dit komt tot uitdrukking in een specifieke manier van communiceren.

Over het algemeen doen leerkrachten alle moeite om te communiceren met allochtone ouders. Hoewel zij vanuit de lerarenopleidingen die kennis en vaardigheden niet gericht meekrijgen, leren zij dit meestal - met vallen en opstaan - in de praktijk. Sommige leerkrachten hebben een beter contact met de ouders dan anderen. Dat zijn vaak de leerkrachten met meer kennis over andere culturen dan een aantal van hun collega's. Ze hebben erover gelezen, zijn in andere landen geweest en komen regelmatig bij allochtone ouders thuis. Deze leraren valt op dat er daar op een heel andere manier wordt gecommuniceerd. Dat heeft vooral te maken met het feit dat mensen uit geïndustrialiseerde regio's op een andere wijze met elkaar omgaan dan mensen uit traditionele streken overal in de wereld. Zo staat in een industrieel land als Nederland de inhoud van het gesprek van de communicatie centraal. Men begint er gewoonlijk ook mee. Deze vorm van communicatie komt vooral bij allochtone ouders uit traditionele samenlevingen niet goed over. In de regio's waar traditionele middelen van bestaan worden uitgeoefend, wordt in een gesprek juist de nadruk gelegd op de relatie. Formele procedures zijn voor Nederlanders ook belangrijker dan voor traditionele allochtone ouders die meer belang hechten aan wederzijdse gevoelens en informele procedures. Voor Nederlanders geldt vooral: een vergadering is een vergadering en daar wordt in principe niet over koetjes en kalfjes gepraat.

Als iedereen alleen blijft denken vanuit zijn/haar eigen cultuur zal communicatie moeilijk zijn.

Daarom hebben we bij de keuze van communicatiemethodiek gekozen voor een transculturele benadering waarbij de methode 'Kleurrijk onderwijs' van Edu Dumasy als uitgangspunt is gekozen. De betekenis van 'trans' is 'aan gene zijde' of 'over'. Met 'transcultureel' bedoelen we: van de ene cultuur naar de andere. Ook het woord 'transactie' geeft de bedoeling van deze term goed weer: het gaat om het wederzijds uitwisselen van cultuurgoederen, het gaat om

AUTEUR(S)

Krishna Autar
Autar Consultancy

Edu Dumasy,
CPS

van elkaar leren, van wederzijdse aanpassing. In een transcultureel gesprek worden bruggen geslagen over de cultuurkloof tussen mensen. Ze verplaatsen zich elk in de ander en er wordt informatie uitgewisseld om meer begrip voor elkaars standpunt te krijgen. Daarna wordt gezocht naar een gezamenlijk compromis, ofwel de school kan stellen dat bij een bepaald probleem de allochtone ouder en/of het kind zich te houden heeft aan de regels van de school. Maar een dergelijke verplichting om zich aan de Nederlandse waarden en normen te houden (bijvoorbeeld op tijd terugkomen van vakantie ook al is het gezin lang niet in het land van herkomst geweest), kan alleen als er een goed gesprek is geweest tussen leerkracht en ouders. Ze moeten dan wel op gelijkwaardige wijze met elkaar hebben gecommuniceerd en zich ingeleefd hebben in elkaars standpunten ook wel 'culturele prioriteiten' genoemd, want in die standpunten klinkt immers vaak het culturele gedachtegoed door van wat in de eigen sociale groep/cultuur als wenselijk wordt gezien en ook de individuele mening kan beïnvloeden. Op deze manier worden de verschillen die voortkomen uit cultuur, taal, sociale achtergrond, seks en leeftijd overbrugd.

Als scholen dit uitgangspunt serieus nemen, zullen ouders en leerkrachten elkaar beter begrijpen. Vandaar het belang dat we hechten aan een gemeenschappelijke transculturele visie van de school: alle leerkrachten maar ook overige personeelsleden dienen vanuit dezelfde vooronderstellingen hun contacten met de ouders op te zetten. Allochtone ouders zullen daardoor eerder bereid zijn zich aan de Nederlandse situatie aan te passen zonder daarbij van de eigen cultuur te hoeven vervreemden. Ze zijn in staat afhankelijk van de situatie cultureel flexibel gedrag te vertonen.

De cultuur van traditionele allochtone ouders kan in menig opzicht afwijken van de dominante cultuur in het Nederlandse onderwijs. Met name is er een cultuurschok voor ouders die nog niet zo lang in Nederland zijn en die uit een traditionele omgeving komen. Voor het overbruggen van de cultuurver-

schillen tussen enerzijds deze traditionele culturen met gewoonlijk hun eigen streektaal (vaak ook niet de nationale taal) en anderzijds de Nederlandse middenklassencultuur, moeten scholen en ouders tot elkaar komen. Een transculturele leerkracht zal zich op de hoogte stellen van de culturele gewoonten van de ouders en hun pedagogische visies.

Op hun beurt zullen ook de ouders bereid dienen te zijn rekening te houden met de cultuur van de school en met de eisen die de school en samenleving aan hen stelt. Deze wederkerigheid vormt de basis voor een goed transcultureel gesprek. Daarbij is van belang dat de school ook het initiatief neemt en een open houding toont tegenover de andere cultuur. Iemand met een open houding zal belangstelling en respect tonen voor de culturele achtergrond van de ander. Ook kan hij zich verplaatsen in de situatie van de ander en hij is gevoelig voor diens cultuurgebonden gedragingen. Hij stelt zich niet ethnocentrisch op, maar is bereid zich in de cultuur van de ander in te leven en deze zo onbeoordeeld mogelijk tegemoet te treden. Hij zal cultuurvreemd gedrag niet zomaar veroordelen, maar hij toont de bereidheid iets van de andere cultuur te willen leren. Dat veronderstelt een kritische houding, zowel ten opzichte van de eigen als de andere cultuur; hij moet ze kritisch beoordelen. Waardevolle elementen uit de eigen cultuur en die van anderen brengt hij tot synthese en weet deze in zijn dagelijks handelen te integreren. Een open, kritische houding kun je via opvoeding meekrijgen maar is niet vanzelfsprekend en niet aangeboren. Het kan ook aangeleerd worden door de ervaring in het contact met de ander. De methodiek veronderstelt dan ook dat de (aanstaande) leerkracht vooral praktijkervaring met andere culturen opdoet. Het oefenen met de transculturele methodiek van de videoband kan hem daarbij ondersteunen. Steeds weer blijken de cursisten aan het einde van een training tot de conclusie te komen dat de methodiek ook uitstekend toepasbaar is op gesprekken met Nederlandse ouders.

Inhoud

De trainingsmethode bestaat uit een videoband en een handleiding. (Binnenkort zal op verzoek van pabo's ook een cd-rom uitgebracht worden.) Op de videoband staan zes casussen, die zich afwisselend op school en thuis spelen. Elk geven ze voldoende ingangen tot tal van discussieonderwerpen. Op de videoband duurt elke casus ongeveer een kwartier. Om de betrokkenheid van studenten te vergroten zijn een kijkwijzer en discussievragen ontwikkeld. In de zes casussen komen de volgende onderwerpen aan bod:

Casus 1 Slaan

In de casus wordt nagestreefd dat de studenten leren nadenken over hun houding ten aanzien van hun eigen opvoeding en de opvoedingsstijl van allochtone ouders. Ze kunnen nagaan hoe open hun eigen houding is en ze zien hoe ze rekening kunnen houden met de gebruiken en gewoonten van deze allochtone ouders. Tevens zien ze hoe ze ouders kunnen stimuleren rekening te houden met de Nederlandse gebruiken en gewoonten. Deze casus gaat over verschillen in pedagogische benadering van de vader en van de leerkracht. De leerkracht gebruikt andere opvoedingsmethode dan de vader. Dit verschil is in hoge mate cultureel bepaald: de witte Nederlandse middenklasse cultuur, die in scholen vanzelfsprekend maatstaf is, legt bij ongewenst gedrag van kinderen veel meer de nadruk op praten dan op fysieke straffen.

Casus 2 De islamitische school.

In deze casus worden studenten ingeleid in cultuurfactoren die in de communicatie een rol kunnen spelen, en culturele codes die per samenleving kunnen verschillen. Het aantal islamitische basisscholen in Nederland groeit. De kracht van deze scholen is dat zij volkomen op de hoogte zijn van alle gevoeligheden die allochtone ouders hebben met betrekking tot de opvoeding van hun kinderen.

Casus 3 Het schoolreisje

Studenten krijgen in deze casus oog voor cultuurverschillen en

voor verschillen in culturele prioriteiten tussen hen zelf en hun gesprekspartners. Ze zien hoe een goede voorbereiding van het gesprek, door transculturele analyse van de te verwachten standpunten, bijdraagt aan het overbruggen van die verschillen. Verder zien ze hoe een goed transcultureel gesprek gevoerd kan worden, waarin meningen goed worden afgewogen en waardoor de basis wordt gelegd voor wederzijds vertrouwen en begrip.

In deze casus zien studenten een goed Nederlands sprekende Turkse vrouw die al meer dan vijftien jaar in Nederland woont en die wil vasthouden aan bepaalde traditionele waarden uit haar eigen cultuur. Fatma mag niet op schoolreisje, omdat haar moeder bang is dat er varkensvlees wordt gegeten; en vanwege de andere opvatting over leren op school, de verwachting dat een schoolreisje alleen voor de lol is, en vanwege het feit dat jongens en meisjes dan gezamenlijk zullen optrekken.

Casus 4 De moeilijke brief

Via deze casus leren studenten hoe te communiceren met ouders die het Nederlands niet of nauwelijks beheersen. Cultuurfactoren zijn in deze casus van ondergeschikt belang, al spelen ze wel een rol, onder meer bij het zonder afspraak op school komen van de moeder. In deze casus is te zien dat een Marokkaanse moeder, die nog niet zo lang in Nederland is, een brief van de school niet kan lezen. De groepsleerkracht probeert met haar op een alternatieve te communiceren. Dat kan door non-verbale gedrag, het gebruik van symboolwoorden, korte zinnen, beeldtaal, tolken en leenwoorden uit de taal van de moeder.

Casus 5 Een lastige leerling

Deze casus laat het resultaat zien van verschillende begeleidingsstijlen: voorschrijven van een oplossing, negeren van het probleem of actief luisteren. Studenten leren begeleidingstechnieken die gericht zijn op het vergroten van het zelfvertrouwen. Dit doen ze door stimuleren tot doorzetten, werken met inzicht, positief praten en erkennen. In deze casus spelen cultuurfacto-

ren een ondergeschikte rol. Het gaat vooral om de persoonlijke omstandigheden van de ouder: de moeder is alleenstaand, een oma woont in en ze is krap behuist. Dat heeft kennelijk gevolgen voor het gedrag van de zoon waar de leerkracht over komt praten. In een dergelijk gezinstype (martifocaal) zorgt de moeder voor het inkomen en de oma voor de opvoeding van de kinderen.

Casus 6 De nieuwe leerkracht

In deze laatste casus leren studenten een brug slaan van de school naar het gezin. Verder discussiëren ze over de vraag hoe je als leerkracht kritische of emotionele ouders kunt benaderen. Ze zien hoe een leerkracht een gesprek voert waarin de ouder voelt dat ze serieus wordt genomen, dat er naar haar geluisterd wordt.

Werkwijze

De zes casussen kennen steeds dezelfde opbouw. Elke casus begint met een introductie en enige achtergrondinformatie. Vervolgens worden twee scènes getoond. In de eerste scène is er sprake van miscommunicatie. In de tweede scène wordt een alternatief gepresenteerd, waarin de miscommunicatie zoveel mogelijk wordt vermeden. Elke scène wordt gevolgd door een analyse, waarin commentaar wordt gegeven op het gesprek.

Om discussie uit te lokken zijn de rollen van de ouders en leerkrachten in de casussen overgeaccentueerd. Gedragingen en cultuurkenmerken zijn uitvergroot. Docenten dienen met dit uitgangspunt rekening te houden. Tijdens de training worden zij erop voorbereid. We realiseren ons heel goed dat aan deze aanpak ideologische bezwaren kleven. Bijvoorbeeld: dat traditionele ouders worden gestigmatiseerd; van hun opvoedingsstijl wordt een karikatuur gemaakt. Maar dat hebben we bewust gedaan. We hebben niet gekozen voor een politiek correcte benadering, waardoor ervaringen van leerkrachten niet goed bespreekbaar worden. We zijn ervan overtuigd dat je op deze manier studenten kritisch maakt ten aanzien van stereotype beel-

den en ze leert om die stereotypen te herkennen en bespreekbaar te maken. In het boek 'Kleurrijk onderwijs' bevindt zich het transculturele handelingsmodel, een soort checklist om menselijk gedrag te analyseren. Cultuur is daar slechts een van de vele factoren.

Er wordt voor gepleit om ook zelf op zoek te gaan naar cultuurinformatie, om mensen uit andere culturen zelf te bevragen.

De methodiek wil studenten trainen in transcultureel denken en handelen. Drie vragen staan hierbij centraal:

- Wat voor gedrag zie ik bij de ouder, welke factoren zijn erop van invloed en hoe kan ik dat verklaren?
- Hoe kan ik met dat gedrag omgaan. Is er een compromis dat cultuurverschillen kan overbruggen of moet ik mijn eigen duidelijke grenzen stellen?
- Wat zou ik kunnen doen, hoe kan ik tot een effectieve manier van communiceren komen?

Met deze vragen worden studenten gestimuleerd na te denken over wat ze zien, over hun eigen mogelijke rol daarin en over een mogelijke oplossing van het getoonde probleem.

Een les van 90 minuten kent de volgende opbouw:

- docent peilt de voorkennis over het onderwerp van de casus
- docent introduceert de casus en de kijkwijzer
- studenten kijken naar de eerste scène en bespreken de kijkvragen
- docent bespreekt de kijkvragen aan de hand van de bovengenoemde drie vragen
- studenten kijken naar de analyse op de videoband
- docent geeft een samenvatting en legt de transculturele uitgangspunten van de casus uit
- studenten bereiden en rollenspel voor; de docent geeft daarbij ondersteuning
- studenten voeren het rollenspel uit
- docent neemt het rollenspel op video op
- nabespreking rollenspel en feedback van de docent
- studenten kijken naar de tweede scène en de bijbehorende analyse
- studenten beantwoorden de bijbehorende kijkvragen

- studenten vergelijken hun rollenspel met de tweede scène en de analyse
- enkele discussievragen worden in de groep besproken
- docent en student kijken terug op de drie centrale vragen en trekken afsluitend conclusies over het onderwerp van de casus.

Deze methodiek maakt intensief gebruik van het rollenspel, omdat dit een krachtig didactisch hulpmiddel is waarmee studenten actief leren, vaardigheden oefenen, inzicht krijgen in sociale relaties, zich inleven in de rol die mensen spelen, problemen leren oplossen en aan den lijve ervaren hoe bepaalde verwickelingen en problemen ontstaan en vooral: hoe ze voorkomen kunnen worden.

Leereffect

Het trainingspakket heeft het grootste effect als de casussen 1 tot en met 6 ook in die volgorde behandeld worden. Dan is er voldoende gelegenheid voor inleven, rollenspelen, discussie en training van de gewenste transculturele gesprekstechnieken.

Dit pakket kan gebruikt worden bij het studieonderdeel 'communiceren met ouders'. Maar het kan ook geïntegreerd worden bij de studieonderdelen: pedagogiek, cuma, Nederlands en drama.

Ervaringen

Hoewel er nog geen systematisch onderzoek is gedaan naar het gebruik van dit pakket hebben wij de indruk dat de meeste pabo's dit materiaal hebben aangeschaft. Ruim 50 docenten van pabo's zijn in de afgelopen tijd getraind in het werken met dit pakket. Docenten hebben tot nu toe enthousiast gereageerd op het pakket. Een kanttekening moet hierbij geplaatst worden. Terwijl autochtone Pabodocenten zich kunnen vinden in de uitgangspunten van het pakket hebben enkele allochtone docenten zich gestoord aan de stereotype afbeelding van allochtone ouders in de cases. Het heeft echter niet geleid tot onoverkomelijke meningsverschillen. Na discussie zijn ook de schaarse allochtone Pabo-

docenten overtuigd van deze aanpak.

De reacties van studenten zijn door de bank genomen positief. Een punt van kritiek is de opbouw van de cases. Als studenten met twee cases hebben gewerkt kunnen zij de opbouw van de volgende cases voorspellen. Om het verrassingseffect te behouden is het daarom aan te bevelen soms met de tweede scène te beginnen. Op deze wijze worden studenten uitgedaagd zelf de foute scène te bedenken, waarbij er een beroep wordt gedaan op hun inlevingsvermogen.

Docenten van pabo's wijzen er bovendien op dat het aantal contacturen aan het afnemen is, terwijl de methodiek is gericht op groepsactiviteiten, waarbij de docent een sturende rol speelt. Gelet op de nieuwe ontwikkeling binnen de pabo's is het daarom wenselijk dat een alternatief wordt ontwikkeld waarmee studenten zelfstandig kunnen werken. Op de uit te brengen cd-rom, zal met deze wens rekening gehouden worden

Invoering

Voor de invoering van dit trainingspakket is een traject ontwikkeld. Het is bedoeling dat docenten worden geïnstrueerd in de methodiek en achtergronden van het pakket. Hiertoe worden er workshops georganiseerd. Naast docenten zijn ook andere belangstellenden, bijvoorbeeld mensen uit het welzijnswerk, schoolbegeleidingsdiensten en schoolteams getraind. De workshops worden verzorgd door Autar Consultancy in Oegstgeest. Het trainingspakket is ook bedoeld voor zittende leerkrachten, psycho-sociale hulpverleners en leidsters in de vve.

Noten

- ¹ Echo = landelijk kennis-, advies- en innovatiecentrum ter bevordering van de instroom naar, doorstroom binnen en uitstroom uit instellingen voor hoger onderwijs van allochtone (aspirant)studenten.
- ² K. Autar & E. Dumasy (2001). *Voorbeelden van communicatie met alloch-*

tone ouders. Een trainingspakket voor lerarenopleidingen. Utrecht: ECHO.

³ E. Dumasy (2002). *Kleurrijk onderwijs*. Amsterdam: SWP

⁴ T. Pels (red) 2000. *Opvoeding en integratie*. Assen: Van Gorcum

Informatie

Voor nadere informatie kan men terecht bij: www.echo-net.nl, www.tijm.nl, autark@xs4all.nl, e.dumasy@cps.nl.